

ЕСКАПИСТИ СВИХ ЗЕМАЉА УЈЕДИНИТЕ СЕ!

(Јелена Кајго: *Невидљиви људи*, редитељ:
Немања Ранковић, Народно позориште
Ужице, премијера 6.октобар 2016.)

Праизведба текста *Невидљиви људи* Јелене Кајго, у режији Немање Ранковића, на почетку позоришне сезоне 2016/17, јесте 535. премијера у седамдесет година дугој историји Народног позоришта Ужице.

Невидљиви људи јесу још један позоришни покушај изражавања једног општег напора да се у времену кризе живота српског друштва покуша дефинисати оно што тренутно посвуда узима маха, са намером да се таквом кретању одреди правац. На појавном плану криза се, уопштено говорећи, исказује сталним ширењем подручја живота и стварности који се доводе у питање, или за које се макар почиње сматрати да тек треба бити решено шта им је суштина и смисао. Бавећи се данашњицом, Јелена Кајго је фокусирана на човека и његове психолошке, емотивне и социјалне несразмере, недоследности, неспокојства, несигурности, тескобе, располућености, осујећености, ускраћености и конфузије. Протагонисти њене драме јесу Анита, двадесетседмогодишња студенткиња књижевности, пореклом са Косова и Метохије, сада једна од девојака из агенције за пословну пратњу, Дарко, њен тридесетогодишњи брат, графички дизајнер, емигрант у прекоокеанској земљи, без радне дозволе и боравишних папира, Оскар, педесеттворогодишњи чувени писац, Невена, његова четири године млађа супруга и Реља, кућни пријатељ, Оскаров вршњак, Невенин колега са кардиологије, сви као продукти проблема последње историје Србије.

Ипак и овде треба исписати извесну ограду. У самом тексту, како у примарном тако и у секундарном делу, не постоји ниједна експлицитно дефинисана референцијална тачка која би указивала на историјски тренутак радње или конкретну географску одредницу, изузимајући наравно Балкан, Србију и Косово и Метохију као три издвојена, а ипак недовољно дефинисана локалитета. Ипак, комад је толико чврсто везан за свог извануметничког референта да се може говорити и о томе да произилази из њега, да он производи и тему и сиже. Несумњиво да је фактор „подразумевања“, било у социолошком, идеолошком или поетичком смислу, утицао на Јелену Кајго да ове информације изостави. Она имплицитно показује тренутно стање српског друштва, без обзира на неодређивање географског ослонца, са свим својим законодавно-обичајносним извитоперавањима, који се усталио као модел друштва којем се непосредно обраћа.

У интерпретативном смислу, иако ауторка наглашава просторну неодређеност: „На позорници је велики сто и неколико столица. У сликама које ће се смењивати, без јасних резова, простор ће мењати своју намену.“, ове околности се односе на општу примену сегментирања простора и времена. Границе простора и времена контекстуално се препознају у неколико законодавно-обичајносних парадигматских низова које имају потенцијал тематских оса: прошлост-садашњост; Србија-прекоокеанска држава; Косово и Метохија-остатак Србије; богат-сиромашан; друштвено моћан-није друштвено моћан; мушко-женско; млад-стар; родитељство-не родитељство. Она, без икакве сумње, рачуна на добро обавештену публику, за коју ове релације постоје као метонимија свеукупних односа који владају у садашњем српском друштву, као последица свега оног што нам се дешавало током последњих триде-

сетак година. Међутим, Јелена Кајго овом парадигматском низу додаје још једну дихотомију: стварност-позориште.

Невидљиви људи, попут свих текстова од барока на овамо, тематизује театар у театру, у којем је представа, свесна саме себе и саму себе представља због склоности иронији или трагању за појачаном илузијом. Али, за разлику од својих претходника, код којих се фикција и стварност огледају једно у другом или се на овај или онај начин преплићу, да би се на крају ипак раздвојили и наставили да постоје као две паралеле, овде представа постаје симулакрум, сам објект и процес, Бодријарова симулација која стоји на месту стварног.

Попут ликова у Симовићевом *Путујућем позоришту Шопаловић*, *Невидљиви људи* имају своје посебне реалности и знакове: Оскар пише драму о вечној љубави, у којој је он сам главни глумац и за коју ангажује Аниту да игра Невену, вечито младу љубав тог сопственог глумца; Невена бесомучном куповином и гомилањем ствари компензује усамљеност, неуспешни брак и исто тако неуспешну прељубу са Рељом; Реља у непрекидном страху од жениног напуштања, притиснут самокривицом због прељубе и свакодневног суочавања са смрћу и болестима урања у алкохолзам; Анита, стешњена немаштином и измештена из свог природног станишта са Косова и Метохије препушта се проституцији, коју вешто крије пред Дарком, са којим се непрекидно чује и види путем скајпа, потурајући му улогу коју је добила од Оскара као замену за њену стварну професију; Дарко, у потрази за бољим животом, живи у економској емиграцији, свесно не желећи да говори одакле је, све до пристајања да се уда за извесног Квејсона, не би ли добио дуго жељене боравишне и радне папире.

За разлику од *Шопаловића*, *Невидљиви људи* и не покушавају да из тих својих реалности изађу или да се тих својих знакова ослободе. Нови контекст, у којем се

ликови налазе, коликогод да је индукован проблемима психолошке, социјалне и професионалне неадаптибилности, постаје драмска поема, играње Оскарове драме пред очима публике, у којој, слобода форме и језика, нема ништа друго осим сумње и интуиција. Она преустројава драмску форму, укидајући јој сценско рашчлањивање и умножавајући усамљеничке говоре и тишине.

Немања Ранковић, стварајући представу, у највећој могућој мери прати текстуални предложак и ванредно га инсценира. Сви други ликови, осим Оскара и Аните, који нас уводе у свет представе, Оскарове драме, не излазе из својих провидних кућа, које се као какве исповедаоничке кабине, затворске ћелије, супротстављају слободном кретању по сцени Анитиног стана. Редитељ се оваквим поступком са великим успехом поиграва снажном напетостју између фикције и стварности, Ја и света, који се додатно исказује као преломљено репродуковање ликова, у свој својој обнаженој видљивости на билбордима. Управо панои, који затварају сцену и додатно призивају у сећање клаустрофобију скучености, у више него подстицајном сценографском решењу Маријане Зорзић Петровић, нису ништа друго до замена за опустели или разрушени свет, симетрична расулу човековог Ја, који се држи на окупу захваљујући логици свезнајућег и свевидећег маркетинга, нове реалности који представља тријумф рекламе над умећем. Међутим, представа не говори само о човековом бекству из света, о његовом затварању у интимистичку љуштину, већ омогућава да се на светлост дана изнесе, говором и ћутањем подједнако, оно најскривеније, неизразиво, како у самом Ја, тако и о темељима интимних, породичних, брачних и друштвених односа.

Ансамбл представе са пуним сценским кредитетом игра ликове лишене великог циља. Чак и „вечност“, коју Дарко, када на наговор сестре снима

текст матичара према радњи Оскаровог комада, а који венчава ликове Оскара и Невене, мења текст из „док вас смрт не растави“ у „проглашавам вас мужем и женом у вечном времену“, није циљ сам по себи, већ још један поритувуречни дискурс који усложњава питање њихове несигурне егзистенције. Било да говоримо о Момчилу Мурићу као Оскару, Дивни Марић као Невени, Слободану Љубичићу као Рељи, или Даници Љубичић у улози Аните, односно Браниславу Љубичићу у улози Дарка, сусрећемо се са беспрекорно истанчаним осећајем за готово па чеховљевску конверзацију која нимало не обавезује лик. Њихови ликови се никоме не супротстављају, не препиру и не расправљају, они не очекују да било шта добију једни од других. Они саопштавају своје истине у застрашујућој тишини непрекидне конверзације, зналачки се гibaјући између реалности, коју наводно живе, и фикције Оскаровог комада, у којем вољно или невољно тумаче сопствена тела и гласове.

Костимска решења Тамаре Бушковић једини су дословно реалистички моменат представе. Без икаквих недоумица костими нам дају очекивану слику средње класе у Србији или нас уводе у свет проституције или у кодекс јапија где год да се налази у том белом свету. Ипак, такав редитељско-костимографски договор, додатно акцензован и усложњен музиком Мирољуба Аранђеловића Расинског, коначно ставља тачку на илузорно постојање ликова који би истовремено били творци и господари свог говора. Они су ништа друго до позориште уписано у свакодневицу на коју трансцедира, а која га одбацује.

Монологом Аните управљеног ка публици, којим Даница Љубичић завршава представу у минуциозно интерпретираној неухватљивости драмске нити, последњи је узалудни покушај да се обнови пољуљани идентитет. Она говори Оскару, који вегетира у колицима након што

је себи пуцао у стомак, да је представа наишла на невероватно добар успех код публике. Овај њихов потенцијални дијалог на овај начин излази из оквира сцене где размена више није могућа и у сали тражи непосредног саговорника. Ипак, колико год да тим ремећењем илузије статус публике постаје неизvestан, она суштински остаје незаинтересована за ишта друго осим за сопствену реалност.

Вратимо се на почетак. Као што смо рекли, *Невидљиви људи* јесу 535. премијера у 70 година дугој историји Народног позоришта Ужице. На овом месту ваља застати и скренути пажњу на тетатрографску чињеницу, која је свесно или несвесно скрајнута, па чак и заборављена, а тиче се не само Народног позоришта Ужице, већ свих позоришта у држави Србији, коначно и бившој Југославији. У првим годинама након Другог светског рата, тачније 1946. и 1947. године, основана је мрежа професионалних позоришта, у Србији: државна – народна позоришта у Београду, Нишу, Крагујевцу, Ужицу, Шапцу, Новом Саду, Суботици, Панчеву и Приштини; окружна – Крушевац, Чачак, Врање, Лесковац, Пирот, Зајечар, Прокупље, Пожаревац, Смедеревска Паланка, Сомбор, Зрењанин, Сремска Митровица; градска – Смедеревево, Ваљево, Краљево, Бор, Књажевац, Јагодина, Неготин, Параћин, Ћуприја, Нови Пазар, Врњачка Бања, Вршац. Као и у свим осталим републикама бивше Југославије, између 1954. и 1958. године, услед економске кризе, с обзиром да су сва позоришта била финансирана из државног буџета, и истовремено, имајући у виду близину већих центара, укидају се позоришта у Крушевцу, Ваљеву, Пожаревцу, Чачку, Краљеву, Смедереву, Врању, Јагодини, Врњачкој Бањи, Смедеревској паланци, Прокупљу, Сремској Митровици, Панчеву, Бору, Књажевцу, Неготину. Са већим или мањим паузама у раду, професионална

позоришта наредних година опет су почела да раде у Крушевцу, Краљеву, Врању и Сремској Митровици.

Дакле, сезона 2016/17. јесте значајна годишњица, пре свега као годишњица државно организованог позоришног живота Србије, прилика да се о позоришту проговори кроз читав низ акција, од премијера, копродукција до научних симпозијума и одређивања новог модела позоришног функционисања и друштвеног значења, те још један од начина да се проблеми позоришта у Србији отму из своје друштвене невидљивости. А проблеми су бројни: решавање имовинско-правних односа, начина финансирања, организационих структура, упошљавања, отпуштања, пензионисања, флукутисања уметника, идеја итд. Све ово је, наравно, повезано са стратегијом културног развитка државе Србије и дуго очекиваних дефинисања правила игре, које, по логици ствари, треба да усвоји већином присутних посланика Скупштина Републике Србије, након веће или мање сагласности Одбора за културу Скупштине Србије, на предлог Владе Републике Србије, који је написало ресорно Министарство културе и информисања Владе Републике Србије, уз саветодавне препоруке Савета за културу Министарства културе и информисања Владе Републике Србије, након консултација са еснафским удружењима и дуге јавне расправе, у којој свако има своје неважно мишљење. До тог тренутка позориште ће, уосталом као и свака друга уметност, без икакве сумње наставити да преживљава између, суштински, социјалистичко-комунистичког модела функционисања и ескапистичког препричавања полуинформација о савршеним моделима западњачког позоришта. Преживело је сваколике и свеколике векове, преживеће и сад. Али, поставља се питање – која је сврха од пуког преживљавања?

Спасоје Ж. Миловановић

СУЗАНА СПАСИЋ

ОЉИНА ДУХОВНА ГРАЂЕВИНА СИНТЕЗЕ

*Поводом изложбе Заоставитина Оље Ивањицки у
Историјском музеју Србије, март-октобар 2017.*

Оља Ивањицки је говорила да зрно има највећу моћ, јер оно гаји у себи, у том минијатурном саставу, огромну жељу и потребу да израсте, да се оствари и да у пуном сјају покаже своју лепоту и снагу. Свој аутентични пут.

Посејала је Оља Ивањицки много зрна и зрнаца кроз своје стваралаштво, која су расла, пробијала се кроз тврду и понекад неплодну подлогу, стремилa небу и звездама и на крају нам сијала у пуној лепоти. Непрегледан је број уметничких дела које је Оља Ивањицки остварила и оставила свету. Веровала је у множину света, у космос који има исту мисао као она, у Бога који нам је дао вољу, мисао и стваралаштво. Веровала је Оља Ивањицки у Трајање као категорију коју је прихватила као свој филозофски правац. Трајати а не јурити за успехом. Трајати и када дођу времена да се физички више не буде ту. Трајати и остати.

Десет година је прошло како је Оља Ивањицки покушала да трајно реши питање онога што ће после ње остати српском народу и Београду као граду у коме је читавог живота стварала. Због тадашње ситуације са легатима, није желела да тек тако завешта легат. Смислила је, у сарадњи са Министарством културе, да је

једини исправан начин оснивање музеја. Година је 2007. и приватни музеји као пракса у Србији још нису добили законску норму, дакле, физичко лице није могло тек тако да оснује музеј.

Једина тадашња законска опција, која би по Закону о култури имала тежину тестаменталне воље, било је оснивање Фонда. Фонд Олге Оље Ивањицки који је Оља као једини оснивач основала 2007. године као крајњи циљ имао је стварање музеја Оље Ивањицки. Убрзо је добијен један простор напуштене баракe у центру града, који је требало да послужи да се на том месту, у оквиру амбијенталне целине Косанчићев венац на коме је Оља провела скоро читав живот, оствари будућа „Грађевина синтезе“ – Музеј Оље Ивањицки. Направљен је и пројекат, урадио га је ЦИП, донаторски за Фонд. Онда се испоставило да нису најбоље решена сва питања око тог простора и да се Република и Град Београд суде око тог „плаца“. На крају је, касније, Град добио то место на своју управу.

У међувремену, поред свих напора око решавања питања Музеја, Оља је морала да реши још једно, значајније и опасније питање, а то је питање операције на срцу. Десило се изненада, а када је кренуло, брзо је довело до таквог стања да је операција била неизбежна. И на крају, поред свих напора лекара, неколико дана после операције, Оља Ивањицки је уснула и кренула на „сеобу душе“, како би сама рекла.

Остало је дошло како је морало. Фонд Олге Оље Ивањицки је покренуо оставинску расправу, једну судску причу која је могла да буде решена релативно лако да је правосуђе имало више слуха за уметничке тежње, да се више потрудило да разуме природу уметника који можда нису увек спремни да на правнички и судски начин дефинишу своје жеље. Одужило се и чак и данас траје.

За све то време, појављују се измишљени или можда чак и стварни рођаци из далеког света које неко одавде покушава да доведе и упозна их са постојањем Оље Ивањицки која им је можда рођака и коју можда могу и да наследе. Са друге стране, Република Србија и даље оспорава право Фонда да наследи Ољину имовину, иако је Фонд (законски сада је то Фондација) више пута и јавно понудио решење које свакако држави иде на корист, а то је решење којим би се Фонд и држава заједнички потрудили да се у суду ствар приведе крају, а да имовина пређе у трајно власништво музеја који свих ових година, као привремени старатељ ког је одредио суд, и као државна институција, брине и то добро брине о заоставштини Оље Ивањицки, једне од личности које су обележиле домаћу уметничку сцену у другој половини 20. века.

И док правне и судске заврзламе траже и своје време, а већ је скоро девет година потрошено у том послу, Фонд Олге Оље Ивањицки је промовисао свих тих година дело Оље Ивањицки представљајући га домаћој и иностраној публици, кроз 35 изложби, објављивање књига, прављење посебних вечери посвећених Ољи и у сарадњи са многим љубитељима дела ове уметнице и пријатељима који су такође желели да помогну да се име и дело Оље Ивањицки не забораве. Јер заборав је велики непријатељ уметничких заоставштина.

И тако смо у 2017. годину ушли са иницијативом Историјског музеја Србије, привременог старатеља над Ољином заоставштином, да се направи једна права музејска и велика изложба којом би се јавности скренула пажња на заиста огромну заоставштину која је баштина и национално благо, која припада српском народу који је за Ољу, Рускињу рођењем али Српкињу убеђењем био једини народ ком је волела и желела да припада и коме

је наменила у својим филозофским промишљањима чак и „пето духовно царство“, ослањајући се на Хегела и његову поделу света.

Изложба „Заоставштина Оље Ивањицки“ отворена је 26. марта 2017. године пред око 1000 посетилаца који су дошли по једном недељном кишном дану да се поново сусретну са Ољом и њеним стваралаштвом. До 1. новембра 2017. године, до када је изложба трајала, у Историјски музеј Србије, на сусрет са Ољом и неко ново читање њене уметности али и живота, дошло је преко 32000 посетилаца. Велики успех за једну изложбу.

А и изложба није била као друге. Ауторке Тијана Јовановић Чешка, музејски саветник и Изабела Мартинов Томовић, дизајнер изложбе, потрудиле су се не само да прочитају дело Оље Ивањицки и представе га преко више од 220 уметничких дела, слика, цртежа, необичних портрета и великих, како би Оља сама рекла, „програмских“ слика, већ и преко колекције предмета који су били део Ољиног живота. На изложби је приказана и Ољина јединствена колекција антиквитета, намештаја, предмета које је волела да сакупља, али и гардербе, необичних одевних комбинација по којима је била препознатљива, па све до бижутерије и сликарског прибора. Преко свих тих предмета, преко мисли из Ољиних песама и текстова, преко архитектуре, цртежа, модног дизајна, а наравно и преко ликовног дела које је као неки лавиринт ликова, политичких игара света, Истока, Запада, космоса и космонаута, ванземаљаца и неодољивих анђела, лепих ренесанских госпођа и још занимљивијих дама из виртуелног света, кроз озбиљна питања која су постављана на свим странама света, али и кроз уметнике који су обележили векове постојања наше цивилизације, Оља је поставила ново питање свима нама. То није питање њеног трајања, за то се сама

изборила за живота, већ је то питање – њеног трајања међу Србима. Да ли је Оља потребна Србима и да ли је они уопште желе. Посета на изложби можда је дала одговор да је Оља и даље омиљена сликарка међу нама. Да ли је то довољно да држава, наша једина коју имамо и једина коју је и Оља Ивањицки имала, покрене свој механизам и коначно о некој ствари размисли на време, и на време донесе решење које ће бити на корист свима. Да ли је потребно да прво све заборавимо, да то пропадне па да се сетимо да имамо и уметнике и научнике и разне друге јединствене људе које расипамо по заборау и немару, уместо да се њима поносимо и њима представљамо пред светом. Оља Ивањицки је српска сликарка, једна од оних који су све завештали народу. Једна духовна задужбина нама остављена у аманет. А ми тако... Споро, као и увек, пребацујући лопту у друга дворишта, и чекајући да се ствари помало и забораве. Јер ко не ради тај и не греша.

За сваку похвалу је управо због свега тога идеја Историјског музеја Србије да направи ову највећу икада Ољину изложбу и прикаже и народу и онима који о свима нама одлучују, шта је у ствари оно што нам је свима Оља оставила. Ко је видео ову изложбу, тешко ће је заборавити. Ко није, ко зна колико ће чекати да Оља Ивањицки постане једна стална музејска поставка, једна наша уметничка прича којом можемо да станемо на црту било коме у свету. Ако икада постане и ако Оља остане наша.